

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M22 групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Баб'юк Аліна Віталіївна

Керівник:
Ковальчук Ольга Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент:
Пукас Іванна Леонідівна,
кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	6
1.1. Сутність поняття «гуманістичне виховання».....	6
1.2. Психолого-педагогічні особливості гуманістичного виховання молодших школярів.....	12
1.3. Зміст уроків літературного читання як основа формування гуманістичних цінностей молодших школярів.....	21
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	34
2.1. Діагностика рівня сформованості гуманістичних цінностей у молодших школярів.....	34
2.2. Реалізація комплексу навчальних завдань з формування гуманістичних цінностей у молодших школярів на уроках літературного читання.....	41
2.3. Результати дослідної роботи з формування гуманістичних цінностей у молодших школярів під час уроків літературного читання.....	50
2.4. Методичні рекомендації щодо формування гуманістичних цінностей у молодших школярів.....	53
Висновки до другого розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Науково-технічна революція, підвищенням здатності людини впливати на стан навколишнього світу і на кардинальні умови власного існування дедалі важливішим стає гуманістичний вимір людини та її життєдіяльності. Щораз більшого значення набуває те, яким саме цінностям віддає вона перевагу. Якщо раніше в людській культурі домінували релігійно-конфесійні, пізнавальні, естетичні, утилітарно-практичні цінності, то сьогодні визначальними для людства та окремої особистості повинні стати гуманістичні цінності.

Одним із пріоритетних завдань сучасного закладу загальної освіти є виховання підростаючого покоління на засадах формування у них гуманістичних рис та цінностей – доброти, уваги, милосердя, толерантності, совісті, поваги, правдивості, справедливості, гідності, любові до батьків. Держава, суспільство, освіта повинні об'єднати зусилля та цілеспрямовано формувати внутрішній світ, моральну цілісність індивіда у всій сукупності моральних цінностей.

За останні роки минулого століття моральний розвиток особистості як самостійна психологічна проблема починає активно привертати увагу вчених. Актуальним є виявлення умов, особливостей, механізмів становлення зростаючої людини як моральної особистості в молодшому шкільному віці. На цьому важливому віковому етапі онтогенезу вперше виразно стають помітні загальні тенденції морального розвитку особистості, зокрема, з'являються психологічні передумови цього розвитку: елементи абстрактного мислення, зростання самостійності особистості, розвивається самосвідомість, відповідальність як особистісна якість. Завдяки включенню в суспільнозначущу діяльність навчання стають змістовнішими і складнішими взаємини з ровесниками та дорослими, що об'єктивно опосередковуються змістом цієї діяльності та новоутвореннями віку. Тому як об'єктивна необхідність розвивається здатність критично підходити до оцінювання вчинків інших та власної поведінки.

У віковій та педагогічній вітчизняній психології відомо немало праць, у яких вчені порушували ті чи інші питання, пов'язані з особистістю молодшого шкільного віку: вивчено мотиваційно-ціннісна сфера особистості (М.Боришевський), обґрунтовано психологічні умови самоствердження молодшого школяра (Г.Горська, О.Матвієнко, В.Мухіна, А.Прихожан, Г.Цукерман), проаналізовано деякі характеристики розвитку моральної свідомості й самосвідомості (І.Бех, Л.Божович, Т.Титаренко, С.Тищенко). У зарубіжній психології опрацьовано проблему генези системи цінностей дітей молодшого шкільного віку (Г.Крайг, Л.Хоффман та ін.), складено моделі розв'язання дітьми різноманітних моральних ситуацій (Г.Гілліган, Р.Хевігхерст) тощо.

Таким чином, означена нами проблема активно й різноаспектно досліджується науковцями. Однак спостереження за освітнім процесом початкової школи свідчить про недостатню увагу до неї зі сторони вчителів-практиків. Таким чином, актуальність заявленої проблеми, суперечності, які існують між теоретичною її розробленістю і практичним втіленням, спричинили зацікавлення нею й обумовили вибір теми дослідження: «Формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання».

Об'єкт дослідження: процес формування гуманістичних цінностей молодших школярів.

Предмет дослідження: методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей молодших школярів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методичне забезпечення формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження.

2. Визначити сучасний стан сформованості гуманістичних цінностей молодших школярів.

3. Розробити та апробувати комплекс навчальних завдань з формування гуманістичних цінностей у молодших школярів на уроках літературного читання

Відповідно до визначених завдань нами було застосовано такі методи дослідження: теоретичні (вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; порівняння, синтез, узагальнення); емпіричні (бесіда, опитування, анкетування батьків, аналіз продуктів художньої творчості), методи математичної обробки експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження Результати магістерського дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 рр.).

Публікації. Результати дослідження відображено у статті: «Сучасний урок як засіб виховання гуманістичних цінностей у молодших школярів» (2023).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Питання гуманістичного виховання в умовах сьогодення дуже актуальна. Виховання людини як громадянина і патріота, який знає, поважає і любить свою Батьківщину. Аналіз літератури дозволив нам вивести визначення поняття гуманістичне виховання молодшого школяра: виховання молодшого школяра ми розглядаємо як педагогічно організований процес, який здійснюється в освітньому процесі, спрямований на засвоєння та прийняття учнями моральних норм, моральних ідеалів, моральних почуттів, формування високоморальної свідомості та поведінки стосовно себе, інших людей, суспільства, держави.

Проведений нами констатуючий експеримент показав: високий рівень вихованості у дитини не завжди відповідає високому рівню сформованості у неї тих чи інших моральних понять; більша частина дітей вміє взаємодіяти один з одним у парі, однак, не завжди відповідно до загальноприйнятих у суспільстві моральних норм. Саме ці пункти вимагають, на нашу думку, особливої уваги та корекції у дітей цієї вікової категорії. Слід зазначити, що у виборі гуманістичних цінностей ми не суперечили Державному стандарту початкової освіти. Логіка дослідження призвела нас до необхідності вивчення педагогічних умов як чинника, що забезпечує ефективність педагогічної освіти загалом. Виходячи з актуальності, мети, об'єкта та предмета дослідження, нами був розроблений комплекс заходів щодо формування гуманістичних цінностей молодших школярів під час уроків літературного читання.

У ході дослідно-пошукової роботи було проведено уроки літературного читання, що спрямовані на формування гуманістичних цінностей. Заняття відповідали поточним темам та навчальному плані. У процесі навчання використовувалися комунікативні, сюжетно-рольові ігри. На всіх уроках крім фронтальної використовувалася парна та групова робота.

Таким чином, у процесі дослідження мети досягнуто, завдання виконано. Після підведення підсумків результатів дослідження можна зробити висновок про те, що рівень сформованості гуманістичних цінностей у молодших школярів підвищився як кількісно так і якісно: спілкування стало більш конструктивним та доцільним, зменшилася кількість конфліктів, діти стали дружнішими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. До визначення сутності поняття «моральне виховання». *Рідна школа*. 2009. № 11. С.38-41.
2. Балаєва Н. І. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках у початкових класах. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 278. 168с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості. Київ. Либідь. 2008. С.125.
4. Бех І. Грані духовного зростання особистості. *Початкова школа*. 2017. № 2. С.1-5.
5. Белкіна О. В. Педагогічні умови ефективного формування критичного мислення школярів. *Проблеми педагогічних технологій*. Збірник наукових праць. Луцьк. Волинський Академічний Дім. 2004. Вип. 2. С. 145-152.
6. Білозерська С.І. Молодший школяр як суб'єкт моральної поведінки. Моральна свідомість та самосвідомість особистості. монографія. Дрогобич. Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2009. С. 117-133.
7. Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. *Житомирщина педагогічна*. 2022. №2 (26).
8. Біляковська О. О. Якісна професійна підготовка майбутніх учителів у контексті аксіологічної парадигми педагогічної освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 2 (38). С. 107–111.
9. Вашуленко О.В. Емоційно-ціннісна складова у структурі читацької діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 13-17.
10. Волкова Н. Педагогіка. Київ. Вища школа. 2011. 486 с.
11. Генік М. Педагогічна взаємодія педагога і батьків у формуванні морально-етичних цінностей молодших школярів засобами народознавства. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнів. Молоді. Зб. наук. праць. Київ. 2008. Випуск 12. Т.2. С.242-250.
12. Генік М. Формування морально-етичних понять у позаурочній виховній роботі. *Початкова школа*. 2012. № 2. С. 49-51.

13. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 6. С. 41-44.

14. Даниляк Р. З. Формування моральності як результату морального виховання молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 20 (1-2016). Ч.1. Кам'янець-Подільський. 2016. 364 с.

15. Дубасенюк О. А. Ціннісно-сміслові наукові підходи, що відображають феномен толерантності. Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності: зб. матер. міжнар. наук. теор. конф. (1-2 жовтня 2015 р.). Житомир. 2015. С. 305–309.

16. Дубасенюк О. А. Духовно-моральне виховання студентської молоді. Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : мат. міжнар. наук.- практич. конф. (Житомир, 22-23 травн. 2014 р.) Житомир. ЖДУ ім. І. Франка. 2014. С. 78–87.

17. Житарюк В. Аксіопсихологічні передумови розвитку моральності молодших школярів. *Психологія особистості*. 2012. № 1 (3). С.50-58.

18. Заєць В. Художній твір як інструмент виховання особистості молодшого школяра. *Васильківський вісник*. 2015. №10. С.4.

19. Киричок В.А. Теоретичні основи виховання моральної самосвідомості молодших школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 1(8). С. 316–324.

20. Кондрашова Л.В., О.О. Лаврентьєва, Н.І. Зеленкова, *Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навч. Посіб.* Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.

21. Костюк І. Формування освітньо-розвивального середовища на уроках літературного читання в початковій школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми. СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2016. № 5 (59). С.314-323.

22. Кравцова І. Особливості роботи над змістом художнього твору у початкових класах. Формування творчої особистості в умовах компетентнісної освіти: збірник науково-методичних статей кафедри ЗМПН ДВНЗ. Кривий Ріг. КП, 2016. Вип.9. С.77-81.

23. Літературне читання програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2–4 класи URL: Режим доступу : <https://lib.pedpresa.ua/13365-literaturne-chytannya-navchalna-programadlya-zagalnoosvitnih-navchalnyh-zakladiv-2-klas-2016-rik.html>

24. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання. Харків. ОВС, 2012. 398с.

25. Любчак Л.В. Педагогічний такт як форма реалізації педагогічної моралів діяльності вчителя початкових класів. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм:збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) / за ред. О. А. Голюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 2017. Вип. 6. С. 18-21.

26. Максименко С.Д. Теоретико-методологічні засади психологічного проектування, розвитку, самоздійснення особистості дитини: майбутнє нації необхідно вирішувати : наукова доповідь загальним зборам НАПН України (19 листопада 2021 р). Вісник Національної академії педагогічних наук України. № 3(2). С. 1–7.

27. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів: сучасні тенденції розвитку. *Початкова школа*. 2017. №8. С. 16-19. 84

28. Марченко І., Шанскова Т., Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання. Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи. Збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю

науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року). Житомир. ФО-П «Н.М.Левковець». 2022. С 86-90.

29. Мартиненко В.О. Труднощі сприймання художніх творів молодшими школярами. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 6. С.16-20.

30. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. Київ. ВД «Стилос». 2006. 543с.

31. Мельник С. Порівнюємо твори різних жанрів (урок літературного читання у 3 класі). *Початкове навчання та виховання*. 2017. №33. С.25- 29.

32. Москаленко Л.С. Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Psychology*. № 4(10). С. 31–40.

33. Мостова Т.Д. Особливості психологічної готовності учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 12 «Психологічні науки». 2021. Вип. 14(59). С. 72–79.

34. Науменко В. Комплексний аналіз художнього твору: методичні аспекти. *Учитель початкової школи*. 2018. № 10. С.22-25.

35. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2017. 206с.

36. Павлик О. Виховні можливості уроків літературного читання. *Початкова школа*. 2015. №10. С.38-42.

37. Пилявка В.І. Можливості уроків читання для виховання в молодших школярів загальнолюдських цінностей URL: http://didylivnvyk.lviv.sch.in.ua/pro_shkolu/storinka_uchitelya_pochatkovih_klasiv_pilyavki_ya_roslyavi_ivanivni

38. Павелків Р.В. Онтогенетичні аспекти морального становлення особистості. Особистість у контексті морального та професійного зростання. монографія. Київ. Центр учбової літератури. 2019. С. 6–22.

39. Полат Е.С. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: посібник для студ. пед. вузів і системи вдосконалення. Київ. ВЦ «Академія». 2010. 210 с.
40. Савченко О. Методична робота з ілюстративним матеріалом на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2016. №12. С.4-10.
41. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2016. № 8. С.10-15.
42. Савченко О. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. № 8. С.6- 12.
43. Савченко О. Слово до слова – звучить рідна мова: Розвиток мовлення учнів на уроках літературного читання. *Учитель початкової школи*. 2016. №11. С.6-12.
44. Сіданіч І. Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 10 (74). С. 126–138.
45. Тарасенко Г.С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник. Київ. Слово. 2010. 320 с.
46. Третяк О.П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів. Ч. 2. Харків. Основа. 2013. 123 с.
47. Третяк О.П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів. Ч. 3. Харків. Основа. 2013. 93 с.
48. Фурман А.А. Морально-етичні цінності в суспільному вимірі. *Психологія і суспільство*. №1. 2010. С. 94.
49. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект: посіб. для вчит. і студ. Київ : СПД Богданова А. М, 2007. 220 с.
50. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*, 4, 2009. С. 65–73.

51. Шевченко Н. О. Особистість молодшого школяра. Київ : Главник, 2008. 127 с.
52. Шевчук І., Котельникова Л. Використання інтерактивних технологій на уроках математики в початкових класах. Початкова школа. 2005. № 8. С. 33–35.
53. Шевченко О. В. Формування національної ідентичності як компонента Я-образу особистості. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. С. Д. Максименка, В. Т. Циби & Ю. Ж. Шайгородського (Ред.). Київ, 2003. С. 409–420.
54. Шевченко Г. П. Одухотворений образ людини культури ХХІ століття: процес його виховання у вищій школі. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 5 (68), 2015 С. 213–225.
55. Шейко, В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): Монографія. (В 2 т.). Харків: Основа, Т. 2. 2001.
56. Шейко, В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): Монографія. (В 2 т.). Харків: Основа, Т. 1. 2001.
57. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник: Близько 2500 термінів. Харків. Прапор. 2015. 639с.
58. Швецова І.В. Використання ідей Г. Сковороди у вихованні поваги до людини. *Наукові записки*. Серія «Психологія і педагогіка»: зб. наук. праць. Херсон. 2016. Випуск 21. С.179-184.
59. Шрагіна Л. І. Технологія розвитку креативності. Київ. Шкільний світ, 2010. 160 с.
60. Шульга Л.А. Інноваційні підходи до формування моральних переконань молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2002, № 1. С. 148 – 154.
61. Черних О.В. Духовно-моральний розвиток учнів: навчання в домашніх умовах, морально-етичне виховання. Харків. Вид. група «Основа». 2012. 112 с.

62. Юхимчик Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. Початкова школа. 2006. № 6. С. 15–16.

63. Ярошинська О. О. Педагогіка : метод. реком. Умань : ПП Жовтий, 2010. 106 с.

64. Яшник, С. В. Аксіологічне переосмислення сучасного освітнього простору. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. (Ч. 4), 159, 2011. С. 266–272.

65. Furlong, A. & Cartmel, F. (2006). Young people and social change: Individualization a Risk in the late Modernity. Buckingham: Open Univ. Press.